

Дакле, ко је украо моралност и принципе из наше политике? Ово питање намеће се као кључно сада када се још увек немушта влада полако уходава док јој се супротставља морална хистерија која је представља у најгорим бојама, краја и смрти Србије, идеологије, морала? Главна осумњичена је „прагма“. Све се догодило због тога што су странке које праве владу у име ниских, прагматичних циљева опстанка на власти, заборавиле на принципе наше политике и упустиле се у заједничко деловање, које су се усудиле чак и да забашуре вишим разлозима неког наводног политичког помирења. Речи Борке Павићевић, из интервјуа знаменитим Е-новинама, добра су илустрација ове школе мишљења: „У питању је један политички, прагматични тренутак прављења овакве коалиције. Али зашто се то претвара у морално питање?... Зашто се сада морају љубити и грлити? Зашто се додаје морално објашњење нечему што може бити либерална, прагматична, интересна коалиција.“

Први принцип

У овим речима има нешто трагова који нас интересују. У ствари, Борка каже: Зашто просто не ставите до знања социјалистима да их користите, да су они ту само да би се постигли неки циљеви, омогућио напредак ка Европској унији. Ако хоће да трпе такав третман хоће, ако неће неће, што рекла Биљана Србљановић, правићемо владу само ми, ЛДП и ДС (иако немамо већину). Овде је занимљиво да је оно што Борка препоручује заправо прецизно негирање Кантовог категоричког императива у случају социјалиста: Поступај са другим, не само као са средством за властите циљеве, него увек и као са сврхом по себи. Борка каже да би круг људи које треба овако третирати требало држати тако одређен да у њега социјалисти не спадају. А право говорећи не спада ни ДС. Тако смо дошли до првог принципа наше политике: скуп моралних агената треба што више сузити, по могућству на нас саме или нашу групу. То је оно што је прави разлог Боркине изјаве: зашто ви улазите у тај простор морала? Ту смо само ми.

Други принцип

Прва Србија је нову владу дочекала на сличан начин. На пример, Томислав Николић: “Та влада не би смела ни да се формира јер није добра, није морална, није идеолошка”. Николић при том, као добар говорник, прави каскаду у којој је идеологија сам врх, смисао политике. Овде је Николић добар пример за доста раширену критику нове владе да је направљена тако што су обе главне странке које су је направиле издале своју идеологију. А одустати од своје идеологије је за наше политичаре и део аналитичара највећи грех. На тај начин је сам појам идеологије дошао у фокус јавног говора где се показало да већина аналитичара саму идеологију третира као нешто позитивно, попут Т. Николића. Ето још једног принципа наше политике: Нипошто не треба напуштати властиту идеологију. А ако немате идеологију, морате се тиме позабавити. Већ пословични Иван Миленковић, упозорава да је “општи проблем српске политичке сцене, рачунајући ту и ДС Бориса Тадића, управо недостатак политичке супстанције, или нешто старијим речником – идеологије, по којој ће се политички актери препознавати.“. Сличног је мишљења Жарко Кораћ: „Данас је ДС странка власти која тежи да прогута што више бирача и заузме ону позицију у друштву која ће је трајно етаблирати као

незаобилазну у свакој будућој власти. Ту нема више идеологије, већ само технике владања. ДС означава почетак краја политике у нашем друштву.“ Дакле, опште је мишљење да је идеологија нешто добро, да је знак морала имати је и не одустајати од ње, и то је дошло у фокус управо сада када су ДС и СПС, чини се, одустале од својих идеологија, како би направиле ову владу.

Не знам како да кажем ово што следи, али идеологија је појам који нема преовлађујуће позитивно значење. Наше време се назива постидеолошким између осталог и због тога што се сматра да је то добро што су старе идеологије, које по дефиницији спутавају ум, отишле са сцене. Од недавно објављених интервјуа и текстова, изгледа да се само у приказу Филозофије Паланке Слободана Антонића, појам идеологије узет на тај стари, теоријски утемељен начин; на пример, он завршава свој приказ позивом да се Друга Србија дезидеологизује, не би ли постала стваралачки продуктивнија. Али тај Антонићев текст, ако изузем и своје текстове, јесте изузетак.

Трећи принцип

Овде треба бити фер па рећи да је део ових оцена последица увида да је заиста јавни говор испражњен од смислених, образложених ставова, поготово ставова који су толико утемељени и претходно промишљени да се актери могу дугорочно држати тих ставова као својих принципа и да знају зашто их се држе. Осим тога, у јавном говору недостаје било каква комуникација, или, као што је доста пута примећено, јавност је у стању културно-политичког рата. Тако да се испод ових примедби делом осећа свест о недостатку политичке филозофије и политичких програма. Међутим ипак нико не говори о том недостатку филозофије, али сви говоре о недостатку идеологије. То је знак да нико не намерава да изађе из рата већ је само намеран да рат настави бољим средствима. Тако долазимо до трећег принципа: Нипошто не прекидати започети рат, или: бити против сваког помирења.

Ово сте сигурно већ чули. Иако је све што прати нову владу изложено осуди у делу јавности, идеја о помирењу, националном или политичком, је сигурно изазвала највише гнева. Дијапазон гнева је био широк. Иван Миленковић, текст „Мит о националном помирењу“: „Национално помирење, дакле, у овом случају значи рехабилитовање шљама, давање грађанског легитимитета ништаријама, вуцибатинама, убицама, људима који су активно радили на разарању ове земље.“ Жарко Кораћ: „Такозвана Декларација о помирењу коју помињу СПС и ДС, показује до којих неморалних граница води политика такозваног апсолутног прагматизма, која је карактеристика „нове Демократске странке“.“ Најексплицитнији је био Милош Васић: „помирења национална ствари су исувише сумњиве и смрдљиве, као што знамо из нашег и туђих искустава...Такви су покушаји противприродни и сходно томе грешни... Нити сме и може Демократска странка Дачићевима да опрости све горе набројано, нити намерава СПС демократима и ДОС да опрости 5. октобар и све остало. Реч је, дакле, највероватније о обичном јевтином лицемерју. Боље да се не мирите, другови, поштеније ће бити.“ Дакле, поштеније, принципијелније, ће бити да се не миримо. (И Прва и Друга Србија су на помирење такође гледале и са благом иронијом, начелно за помирење, али никако не ово, иза којег стоје голи економски интереси и жеља за влашћу.)

Четврти принцип

Откуд толики одијум према помирењу? Ками је написао да је „разум само инструмент мишљења, а не мисао сама. Мисао човека је превасходно његова носталгија“. Овде сигурно има и носталгије, али се чини да је тај превасходни ванразумски разлог мишљења, из кога произлазе и коме се враћају наши аргументи и квази-аргументи нешто друго. Вероватно сви из породичних односа знамо ситуацију када се после неке увреде, једна страна зарекне да никада неће комуницирати са другом, макар док се ова не извини, призна да је крива и прими одређену казну због онога што је учинила. Ова ситуација, наравно, може имати безброј варијација, али је овде занимљива та која на једноставан начин прекида односе јер се нешто десило, зауставља живот и тражи да се најпре та ситуација разреши пре него што се крене даље. Тако долазимо до још једног принципа наше политике: главна ствар у политици су претходне увреде и њихове последице. Фасцинантно је колико се пуно наше политике може објаснити само овим принципом. На пример, политика радикала се већим делом тиче само ове једноставне шеме: узмемо за пример Хрвате, Хрвати су учинили те и те увреде Србима, онда је неопходна мера повратка достојанства: немати односе са Хрватском, не желети да се има ништа са њима, узвраћати им истом мером на понижавајуће изразе и увреде и зацртати чувени гранични циљ, као тачку у будућности у којој ће Срби бити намирени за све. Никаква перспектива помирења не постоји нити треба да постоји. То се види чак и наизглед удаљеним моментима радикалске политике: Тадић је прво називан усташом, док је сада добио надимак Броз. Дакле, није важно шта је, само нек је неки Хрват. С друге стране, скоро целокупна активност Друге Србије, говор о злочинима у наше име, Сребреници, у ствари је и стални рад на томе да се овај јаз који се прави неком повредом, злочином, остави отвореним, да се поново не прелази та линија ка оном другом. Барем не пре него што се овај суочи са прошлoшћу, извини, призна своје злочине и претрпи неку казну. Међутим, проширење оних који су одговорни за злочине на целокупну популацију Србије, аболиција злочина других страна, неодређеност казне, околност да се овој говор у длаку слаже са говором, рецимо, хрватских националиста, показују да је овај наводни услов за помирење само изговор за наставак рата, дистанце и непријатељства.

Ајде само да набројимо ко би по овом принципу: никад више са њима, пре него... требало да буде у сукобу. Друга Србија (ЛДП) требало би да никада не буде у коалацији са било киме у Србији, изузетак је ДС, али се подразумева да је оно што они заиста мисле исто као оно што мисли Друга Србија. Социјалисти не би смели никада са Демократама и ЛДП. Радикали не би, по тестаменту свог лидера, да иду са било киме из ДОС-а, „жутима“ и ЛДП свакако, једном су рекли никад више са ДСС после „преваре“ око Николића као председника Скупштине, а сада чујемо да су затворили и сарадњу са СПС после прављења ове најновије владе. СПС дакле, не би смео са ДС и ЛДП који су им изручили председника, може са радикалима, али ови неће са њима више, итд. Другим речима, ако би били принципијелни у том смислу, да не желе да обнављају односе са неким ко им је урадио ово или оно, све наше странке би требало да се надају искључиво ономе што могу да постигну саме, јер ни са ким другим не би требало да сарађују.

Пети принцип

Пети принцип би могао да буде: никад се не запитај над својим прошлим принципима. Каква би то, уосталом, принципијелност била ако би се стално стављала под светло разлога и околине у којој се примењује. То је међутим, проблем. Јер, принципи нису принципи по томе што не стоје под неким критеријумом који је виши од њих, него по томе што су то општи ставови, које због свог квалитета могу да буду трајнији и да се примењују на више ситуација. Када би принципи наше политике били такви, промишљени, општи, добри, преиспитљиви, онда би они били вредни доследности. Али, стање је сада далеко до тога. Тзв. принципи наших политичара најчешће су ауторитарни налози које налаже подсвест или лидер. Смишљени су најчешће због тога да се неко непосредно деловање одложи у име неког далеког циља који најчешће представља варијанту судњег дана у коме ће се небо отворити и сви душмани и политички противници пасти ничице пред новим победницима. Осим тога, под принципима, или под идеологијом, наши политичари подразумевају било шта што је речено у прошлости. Посебно упречатљив, јер је екстреман, јесте предлог Томислава Николића пред једнострано проглашење независности Косова. Николић је у кампањи понављао да би у случају независности Косова сви Срби са Косова требало да се иселе у Србију, а уосталом то исто треба да ураде и Срби из Црне Горе. Још један детаљ: Николић то није предлагао као део неке стратегије која би требало да резултира неким циљем, него је тврдио да морал налаже да они то учине: „Неће ваљда да остану на независном Косову?“. Ето вам принципа, моралног. После тога је дошло то једнострано проглашење независности Косова, а скоро једини добар део те ситуације био је у томе што нико од Срба са Косова, макар колико су медији известили, није тада напустио Косово. Сад, зашто Николић није инсистирао на свом моралном предлогу? Да ли је можда јавно преиспитао своје ставове и моралне принципе, када га нико није послушао? Да ли се повукао да види зашто предлаже тако чудне принципе, који су успут поклапају са најлуђим сновима, рецимо, албанских националиста? Ништа од тога.

Разлог за то је у томе што су принципи наше политике, најчешће ауторитарни налози које смишља неко други, који настају стихијски, као произвољни, партикуларни изливи неке ирационалне снаге. Због тога се наши политичари задовољавају чежњом за идеологијом. Док би филозофија захтевала да се имају промишљени, једноставни принципи, идеологија се задовољава било чиме. Једини захтев који се поставља је доследност, чак не ни то, него парцијална доследност макар на оним ставовима којих се јавност непосредно сећа. Макар мало понављања истих ставова.

Шести принцип

А сад на само језгро схватања принципијелности код нас. Шести принцип је једноставан: не буди прагматичан. Не само наши политичари него већи део наше јавности свет принципа и свет реалности, прагме, деловања, одваја, на стари метафизички начин, у два одвојена света. Ако се вратимо горњем цитату Борке Павићевић, она се ту не буни само због тога што се социјалистима придаје морални значај, него се буни и због тога што су прагма и морал стављени у исти простор. Код нас се сматра да прагматичност и реалност постоје, али ако их изаберете, губите могућност да се сматрате и моралним. То је проблем ДС, они су изабрали прагму, власт, и зато не могу да захтевају морални значај. Супротна ствар је, барем на овој „демократској“ страни, ЛДП – они су морални,

али увек извисе за власт. Међутим, зато су увек морални победници (то им је био чак и слоган: „Ми смо већ победили“, пре избора). Укратко, ако се жели бити принципијелан, треба се држати даље од прагме.

Овом истом проблематиком, недавно се позабавила и културолог Зорица Томић, у својој колумни у Блицу, која је носила амблематичан назив „Макијавели“. Макијавели се иначе код нас узима као мислилац који је политичарима послао овај сиренски зов прагматичности, коме се они од тада одазивају, бацајући принципе под ноге. Зорица почиње управо са оптужбом да нам је прагма украла принципе: „Када су сходно политичкој прагми принципи, иначе оријентирани не само политичким странкама него и гласачима који су се за њих опредељивали, једноставно заборављени и скинути с агенде, постали смо сведоци бројних и често невештих образложења која су имала за циљ да оправдају те својеврсне 'праксе одустајања'.“ После овог увода, Зорица наставља тиме да нам је својевремено Ћинђић отворио очи да је ово регуларни део политике, позвавши се на Макијавелија који је то први открио. У доба владавине либералног капитализма, морал и политика су међусобно инкомпатибилни. Зорица каже да је стварност показала колико су Ћинђић и Макијавели били у праву, и да је тај однос морала и политике толико постао уобичајен да га више уопште не доводимо у питање. А требали би.

Дакле, по Зорици, морал и политика су, у доба либералног капитализма одвојени. Макијавели и Ћинђић су нам први на то указали, а сада би требало да порадимо на томе да политичари буду моралнији. При том је све питање мере: политика је много неморална, толико да је политика очишћена од морала (Кораћев „апсолутни прагматизам“), а ми треба да се потрудимо да буде моралнија. *Prima facie* је то у реду. Међутим, бојим се да су и Ћинђић, а и Макијавели, хтели да нам кажу нешто друго. Код Зорице, спорност ставова обојице брише се тако што се тврди да су нам отварали очи о реалном стању поштовања моралних норми. У ствари је сасвим другачије, они су хтели да нам отворе очи о самим моралним нормама којих се држимо, а не о томе у којој мери их се држимо.

О тим погрешним моралним уверењима управо смо причали. На пример, једно од њих јесте да су прагма и морал одвојене сфере које се искључују. Ово је, иначе, типично средњовековна представа која нема везе ни са Макијавелијем, а поготово не са Ћинђићем. Модерна представа о моралу смешта га поред прагме и реалности; човек може да буде истовремено прагматичан и моралан. Модерни делатни, слободни човек једноставно тражи моралну аутономију да би могао слободно да делује, да буде прагматичан. Какав би то уосталом морал био који би осуђивао онога ко хоће да делује? Средновековни. Овде ништа не мења ни то што је Зорица у причу увела тренутно популарну критику либералног капитализма, који је наводно крив што су морал и политика постали инкомпатибилни. Нешто се не сећам да је Ћинђић критиковао либерални капитализам, а верујем да би на овај изговор само одмахнуо руком. Осим тога, Ћинђић никад није тврдио да су морал и политика инкомпатибилни, зашто би били? Оно што је он повремено сугерисао јесте да му је доста моралиста са средњовековним представама о моралу. У време када је Ћинђић дао ту изјаву, а то је негде око '97 године, уопште није требало отварати очи „наивним грађанима још увек убеђених у

несумњиву владавину демократских начела и цивилног друштва“. Онај који је тада, пошто је Милошевић демонстрирао своју самовољу натеравши већину грађана да три месеца моле да им да локалну власт у градовима, веравао у несумњиву владавину принципа, сигурно није био мета Ћинђићевих примедби.

Дакле, Ћинђић тада није хтео да нам отвори очи у погледу реалног стања, него да нас понука да се запитамо над принципима који одвајају прагматичност и морал, над моралом састављеним од ауторитарних налога махом набеђених интелектуалаца. Није прага та која је украла морал – прагматичност је позитивна и неопходна особина – него је прави крадљивац тамо где га прво не би тражили, али се на крају испоставља да је логично да тамо буде: принципе су украли „принципи“. До принципа политике не стижемо од „принципа“, који су најчешће израз фрустрација и жеља оног који је случајно наишао и нашао се на неком ауторитарном месту, приграбивши власт над оним што би требало сматрати „моралним“ или „принципијелним“ и оградивши се од сваке интеракције и критике. Та се ватра не гаси тако што ћемо тражити да политика буде моралнија. Мада она наравно то треба да буде, али не по тим својим мерилима морала.

Да дамо неки резиме овом чланку о политичким принципима. Пред нама је отприлике овакав избор. Нека имамо два актера А и В. Они су у прошлости имали једна спор с. А у будућности треба завршити посао који захтева њихову сарадњу, нека тај посао буде М (на пример, неки мост). Они отприлике имају овакав избор. Могу да кажу да спор с у интересу М, може да се стави у контекст у коме се обе стране слажу да желе да тај спор препусте јавности, која ће мимо политичких поједностављења и злоупотреба разрешавати тај спор и умањивати разлике. Међутим, могу да кажу: не, С се не може превазићи. Услов да би сарађивали јесте да противник, не више сарадник, призна шта је урадио, извини се и сноси последице. А док то не учини остаје у статусу непријатеља. Мост нека чека неке боље дане. А док тако чекамо можемо размишљати о својим принципима из којих следи да смо само ми морални, да је само наша идеологија исправна и да је идеологија уопште нешто позитивно. Ти исти принципи ће нам говорити да не одустајемо од непријатељства према осталима, да се одвајамо у групе које међусобно немају никаквих додира, да се чувамо сваког рада и сваке прагме.

Свако ко иоле размишља о правим принципима политике, треба да буде против ових „принципа“.